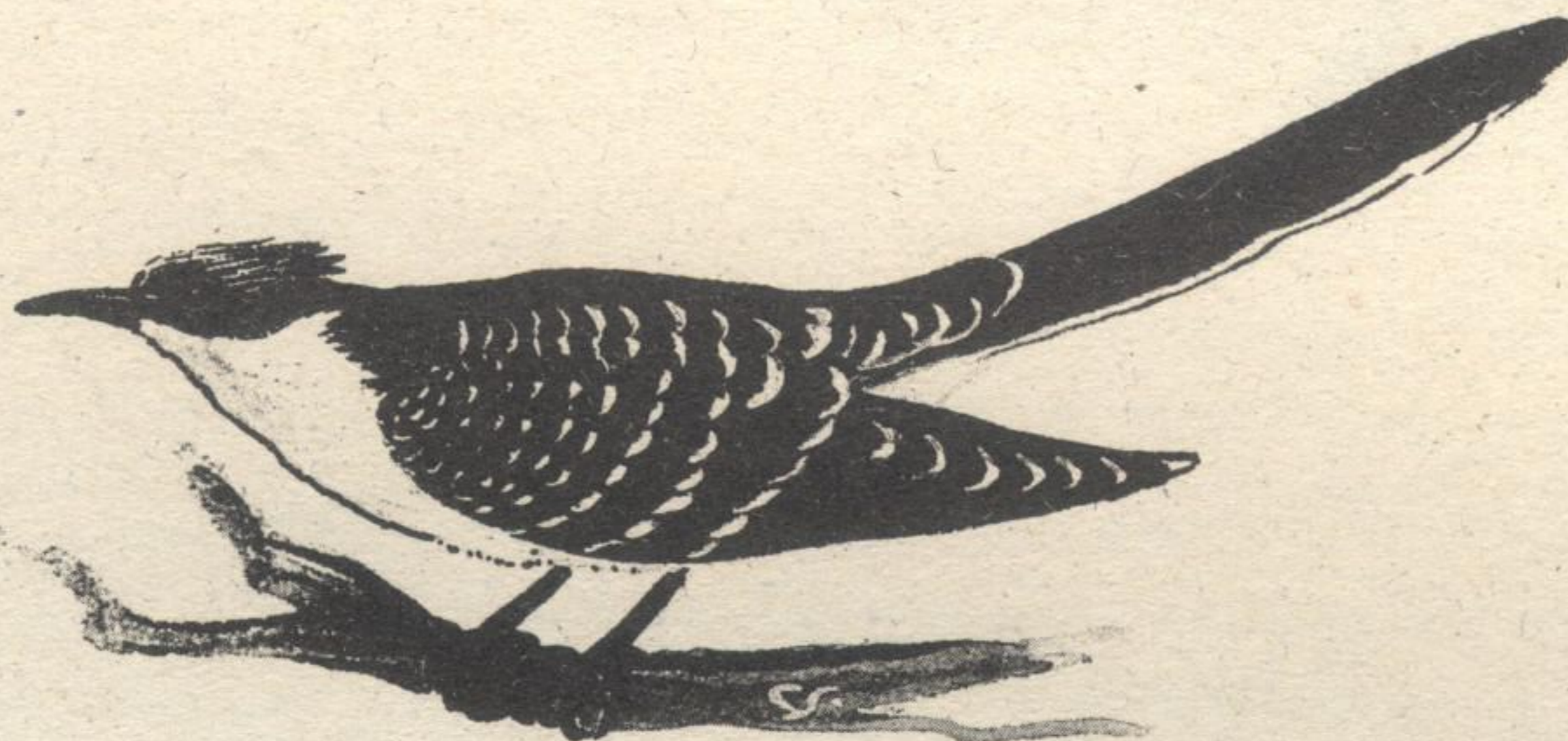

O CUCO E A ALDEA

Por **Xosé Luís Vilar Hermida**

Ilustracións: **Guía das Aves de Galicia (Ed. Bahía)**

*Un dos
animais
máis
enraizados
na cultura
popular é o
cuco*

Refráns, cantigas e adiviñas refírense frecuentemente a esta ave que esperta o interese e a curiosidade da xente do campo, debido, fundamentalmente, a tres características: á súa inusual forma de crianza, a de ser unha ave migratoria e, sobretudo, á súa potente, monótona e inconfundíbel voz, que pode ouvir-se a varios quilómetros de distancia.

Podemos dicir que o cuco é a voz do bosque. No bico dunha árbore, o macho, que domina o territorio, canta co pico pechado para producir maior resonancia, ao mesmo tempo que move o rabo espasmodicamente para equilibrar a forza con que a gorxa impulsa o berro. O seu obxectivo é atraír as fémias con fins reprodutores e avisar aos outros machos que esa zona, e polo tanto o alimento nela contido, é del e dos seus descendentes.

O cu-cu típico expande-se polo bosque (hábitat preferido por este animal, aínda que tamén pode presentar-se en dunas, prados, ...), chega ao campo e mete-se nas aldeas. O campesiño sabe entón que empeza a primavera, porque o cuco chega puntual ás terras galegas, tan puntual como o relóxo que leva o seu nome: «Entre maio e abril sae o cuco do seu cubil»

É indicativo de certas faenas agrícolas: «Cando canta o cuco logo ven o gran ao sulco».

Certos manxares deixan de ser sabrosos: «Mentres canta o cuco non comas raia nen pulpo»

Indica-nos asimesmo o cuco o tempo que vai vir: «No tempo do cuco, pola mañán mollo-me e pola tarde enxuto».

Aínda que se canta seguido: «Canta o cuco, tempo enxuto».

Unha das súas habilidades máis sorprendentes son as adiviñatorias: «Cuco de maio, cuco de abril, cantos anos hei de viver?», ou ben: «Cuco rei, cuco rei, cando casarei?»; «Cuco que estás no outeiro, cantos anos me das de solteiro?»; «Cuco, cuco, rabo de zorra, cantos anos faltan para a miña boda?». Cada canto de cuco significará un ano de vida para a primeira pregunta e un ano de soltería para as outras.

As veces, o cuco é unha ave de mal agoiro. Tempos de inquedanzas económicas presentaran-se se nos colle sen almorzar ou ben sen cartos no peto.

Unha ave con tantas facultades, polo que si ou polo que non, é mellor té-la como amiga e o labrego refírese a ela con nomes familiares (o Bieito, o Farruco,...). As veces, os nenos arremedan o seu canto con «tapa o cu, tapa o cu», ao que el non dubidará en responder cun «Tapa o teu, tapa o teu».

Un amigo ledo («Estar contento como un cuco»), pero, como xa veremos máis adiante, un amigo mui «**cuco**» non que ninguén pode fiar-se.

Sexa como sexa, nas aldeas todo o mundo sinte-se engaiolado polo seu canto:

*Canta o cuco,
canta o merlo,
cantan todos os paxaros
Eu tamén cantei,
hoxe choro desenganos.*

O labrego canta-lle aos nenos:

*Xa nace o trigo,
xa temos pan
xa canta o cuco
xa temos verán*

Os poetas tampouco podían substraír-se:

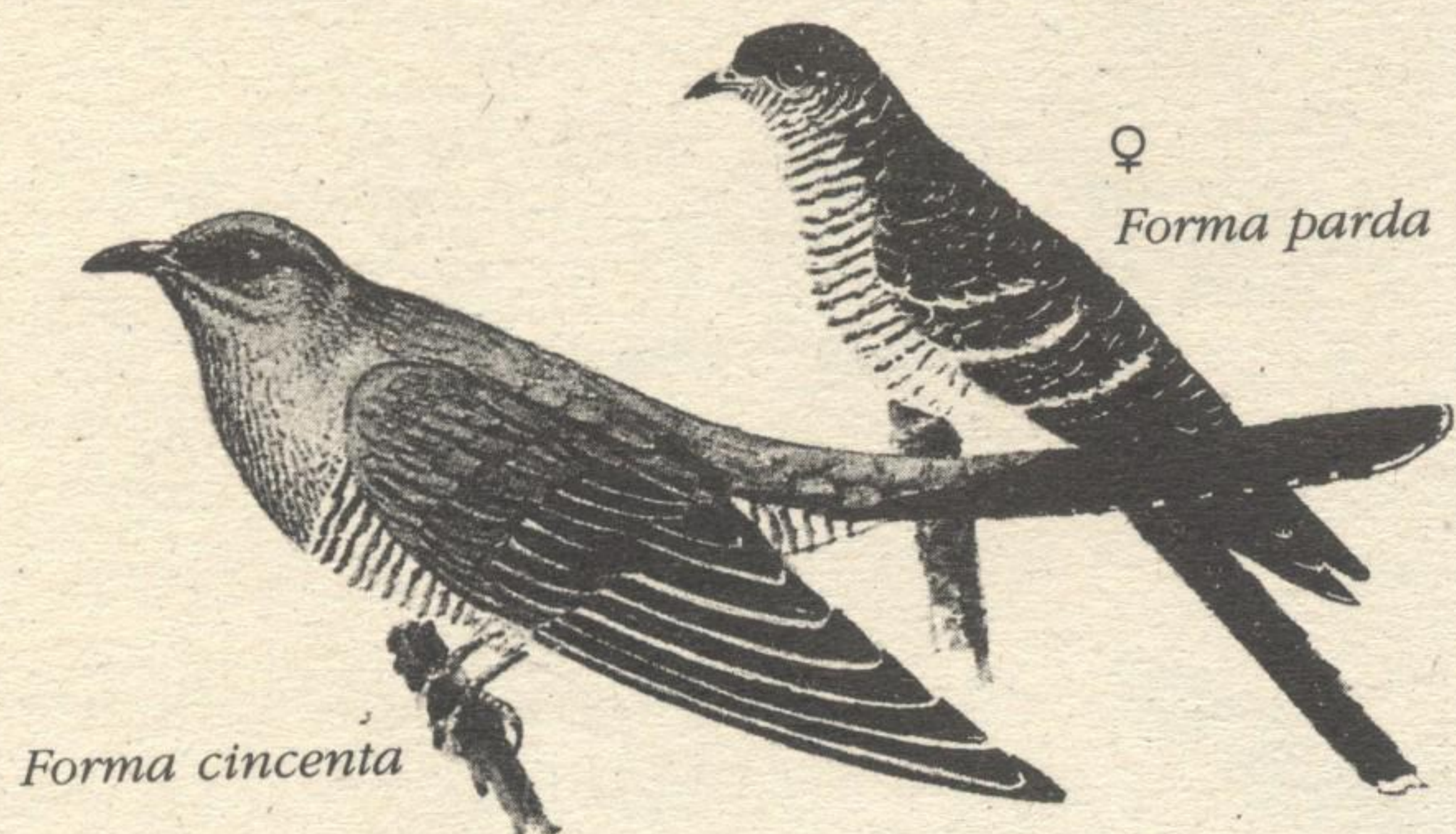
*O cuco, cuco, cuqueiro
O cuco, cuco, cucou
Madrugón e cantareiro
Cantareiro e madrugón*

E que falar dos grandes músicos clásicos (Brahms, Mozart, Beethoven) que saltaron diversas sonatas co canto deste paxaro?

En debén, podemos dicir que, aínda fácil de ouvir, o cuco é un paxaro tímido e fuxidio, que dificilmente logra ver-se.

Pero, sen dúbida, a característica máis curiosa e incríbel desta ave é a que afecta a factores derivados da súa reprodución. O cuco non aniña os ovos, nen mantén aos seus fillos, utilizará outros paxaros que conviven con el no monte, enganando-os para que lles realicen estas funcións. É un caso significativo de niñoparasitismo.

Cando á fémia lle chega o momento de poñer, vixia algun paxaro que aniñe perto e, nun descuido deste, pon un ovo no seu niño, ao mesmo tempo que retira un dos do paxaro parasitado, que non se dará conta do engano. A fémia do cuco

pon de 8 a 12 ovos e, polo tanto, terá que repetir esta operación de 8 a 12 veces; iso quer dicir ademais que pode reter os ovos dentro do seu corpo de 1 a 7 días, até que vaia atopando e enganando ás súas vítimas. Neste tempo o embrión vai-se desenvolvendo igual dentro do corpo da nai para que, cando sexa a posta, a cría non naza con retraso respecto á niñada parasitada.

O cuco emprega diversas técnicas para depositar o ovo no niño adecuado. Naqueles que están situados nun burato, sentará-se no burato e deixará caer aló o ovo; nos globosos, como o do carrizo, pon o seu ovo no chan e, co pico, introduce o no niño, ao mesmo tempo que, tamén co pico, retirará outro.

As especies máis parasitadas polo cuco son, sobretudo, paxaros (peizocos, lavandeiras, papuxas, fulepas, chascas) e incluso algunha predadora como os picanzos.

As fémias, normalmente, especializan-se en parasitar unha especie concreta, posibelmente a mesma que as criou, o que implica que poñen ovos de forma, tamaño e cor igual que os da especie parasitada. Esta, unha vez chegada ao niño, non reconece o engano, xa que as diferenzas entre os seus ovos e o ovo intruso son escasas.

O pequeno cuco nace, xeralmente, antes que os seus desafortunados compañeiros de niño, xa que o período de incubación do cuco é moi pequeno. Unha vez nado, revolverá-se e escachará os demais ovos. Os supostos pais alimentarán-

no até que sexa moito máis grande que eles, atraídos pola mancha que presenta no interior do pico e que lles impulsa a dar-lles de comer.

Este comportamento fai que o cuco teña na xente do campo os seus detractores:

*Canta cuco ou cala cuco
eu en ti xa non che creo
desque vas poñer
os teus ovos en niño alleo.*

Esta capacidade de engano serve de xogo aos rapaces.

Así, aos nenos-as díse-lles: «*Tedes que madrugar, senón vai-vos enganar o cuco*».

Os rapaces bulran-se entre si: «*Enganou-te o cuco?*» «*Si, pero non me enganou a bubela*». E as rapazas díñelles aos rapaces: «*Eres moi cuco, pero vexo-te vir*».

Apesar dos seus enganos, os labregos agradecen que o cuco elimine a procesionaría dos pinos, xa que é o seu alimento preferido, ademais de eirugas, lesmas,...

A finais de xuño marcha o cuco cara ás zonas máis quentes. O labrego sabe que voltará:

*Catro aves escollidas
son as que pasan o mar
o cuco e máis a anduriña,
a rula e o paspallás.*

Volverá o cuco o próximo ano e esperaremo-lo con impaciencia, porque

*Se non viches o cuco
a mediados de abril,
ou morreu o cuco
ou vai vir o fin.*

Seguramente aos nosos labregos non lles falta razón. ■

*tan
natural*

*coma
ti*

A MONTAÑA
COOPERATIVA A QUEIROGA

Pedidos ó tfno. 981 - 34 03 02 - FENE - A CORUÑA

COLLEITA PROPIA